Контрольный экземпляр

СОВЕТСКИ ЭСКАРЕИ ТIЕМА-ФОРДА ФЛОТЕИ 70 ШУ

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 23 ФЕВРАЛЬ, 1988 ШУ. ★ № 23 (7526). ★ Мах 3 кеп.

А. Арсаханова плакат.

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТА, СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА, СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТА СОВЕТСКИ ЭСКАРЕИ ТIЕМА-ФОРДА ФЛОТЕИ 70 ШУ ДИЗАРЦА ДУВЗАДЕННА СОВЕТСКИ СОЮЗА ГЕРЗАШЦАРЧА НИЗИЙ БIУХОШКА А ВЕТЕРАНАШКА А ЛУ

МОАРШАЛ

Деза новкъостий!

КПСС Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето моаршал а ду, даькъала а бувц Советски Герзашцарча Низий бIухойи ветеранаши, социалистически Даймохк денале лорабераш дерригача халкъа цIейца — Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизарца!

Граждански тIема алан юкъе хьахиннача, Ленина парте кулгалдеш долча, Советски Эскарон Флотои большевикашкареи цIегвардейцашкареи хьанйцад денал долаши са ца кходеши хилар, хIамах ца кхерилген турпалали, къонахчали патриотизми, идейни бIубеннеи революце гIулакха дувцилге йоаццаш тешамеи хулга. Доврдоаца сий даькхад шоай тIема байраккий. Сийлахь-боккхача Октябра карагIдаьннараш лорадеш даьча тIема гIулакхий летописа юкъеяха эггара сий дола оагIув я Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа советски халкъо яьккха Котало. СССР Герзашцарча Низий тIема никъ сийрдабакхха ба халкъа юккъера хьахиннача гIорбаьнна болча полководций къаьгача цIерашца.

Даьхено чIоагIа баркал а оалаш сийду Октябрьски революце, гражданскин Сийлахь-боккхача Даймехкеи тIемай турпалий, бIухой-интернационалистий.

Советски халкъ сужне дода вай Даймохк лорабеши интернациональни дехкар кхоачашдеши байнараш дагабехе. ЦIаккха йовргIоаца сийле хийла цар!

Тахан СССР Герзашцарча Низаша хьинаре дакъа лоац перестройкана юкъе, мехка оборонни низ чIоагIбара хьакъехьара КПСС XXVII съезда решенеш кхоачашъеча.

Цу перестройка эггара лоархIамегIдола декхар да советски Герзашцарча Низий гIулакх а тIема низ а дикагIа лакхбар, уж тIема кийча хилар, дисциплинеи организованности чIоагIъяр, йоккхача идейностеи политически фийлалеи, интернационализман вежарашха долча эскарий бIухощца тIема цхьана гIулакх дареи, Коммунистически парте а советски халкъа а революционнин тIемеи традицешта тешаме хилара уйланца лични состава кхетам балар.

Дунен халкъашта юкъера хьал кIезигдукха тоаденна дале а, Малхбузен империалистнечски гIозараша социални реванш яра уйла йитац, хIаьта цудухьа партеи Советски правительстван тIехьа тIайоагIача хана а динза дарг мел доацар дергда империализм тIема хьакъехьа социализмал тIеххургIоацача боараме оборонни низ хьаллоаттабара.

КПСС Центральни Комитет, СССР Лакхехьарча Совета Президиум, СССР Министрий Совет чIоагIа теш Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи салташа, матросаша, сержанташеи старшинашеи, прапорщикаша а мичманаша а, эпсараша а, инаралаша, адмиралаша Даьхенна хьалхашкара шоай декхар сийленца кхоачашдергхиларах, советски халкъа хIама кхоллаш бола къахьегам, социализмана карагIдаьннараш фийла а тешаме а лорадергхиларах, тIема гIулакха тIа толамаш даьха XIX Ерригсоюзни партийни конференцена ма боагIара накъагIоргхиларах.

Даьхъала хилда Советски Социалистически Республикай Союза денал дола Герзашцара Низаш!

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТ

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМ

СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТ.

СИЙЛЕНЦА ЦIИ ХЕЗА

Советски Герзашцара Низаш хьахилар вай пачча-хьалкхен, халкъа турпалча летописа юкъедихьад эггара лоархIаме йола событи хиларах тарра, ЦIе Эскар хьахилар, цун историн айхха дувзаденна да В. И. Ленина цIерца. Пролетарски революце тIема программа оттаяр, социалистически Даймохк лорабара хьехам беннар из ва.

1918 шера январь бетта В. И. Ленина кулгал а деш, цо кулг а яздаь, арадаькхар Болхлой — Ахархой эскар хьадарах дола Декрет. Цу тIа къоастаяьй керда социалистически эскар хьахилара кIийлен принципаш цун дехкараш; революце бохабаьча помещикашеи капиталисташеи еш йола духьале йохаяр, социалистически Даьхе тIема интервенцех лораяр.

Граждански тIом латтача хана ЦIеча Эскаро хIалакдир Колчака, Деникина, Юденича, Врангела эскараш, доазол дехьара дукхха бола интервенташ бохабир, цунца цо тIема летописа цIакхха йовргIоацаш юкъейнхьар эггара хьалхара шиъ сий дола оагIонаш.

Парте бехктохамеча командни посташ тIа оттабир гIорваьнна вола полководецаш тIема теоретики М. В. Фрунзе, сийленца цIи хеза военачальникаш В. М. Азин, В. А. Антонов — Овсеенко, В. К. Блюхер, Б. М. Думенко, Г. И. Котовский, В. И. Чапаев, И. Э. Якир, дукхха кхыбола революце турпалаш. Коммунистически парте кулгалдаро, дукхха эзараш болча партийний шоай болча хьокхамо, эскарахи флотахи хьахилийтар паччахьалкхен чIоагIа Гергзашцара Низаш, 50 эзарнел совгIа болча коммунисташа шоай са дIаделар Сийлахь-боккхача Октябра карагIдаьннараш лорадара.

Боккха теркам тIабохийташ хиннаб В. И. Ленина партизански болам шер а чIоагI а бара, эггара хьалхарча аргIана Къулба - седкъа Кавказе. Укхаза болх беш бар революце баьччас бахкийта Г. К. Орджоникидзен С. М. Кирови. Нохч-ГIалгIайченеи цунца доазув долча районашкеи белогвардейцаш эшабеча боккха лоархIам болаш хилар революце тешаме къонгаш Н. Ф. Гикало, Г. С. Ахриев, А. Д. Шерипов, С. К. Дудаев, кхыбараш. Бичерахова, Узун-Хьажий, деникинций бандашта духьал цхьана къиза тIом бир нохчий, гIалгIай, эрсий, гуржий, дагестанций, ккычар цIеча отрядаша.

Советски Эскарен ТIема-Форда Флотен 70 шу дуза сий дола юбилей белгалдоаккхаш нийса хургдац Нохч ГIалгIайчене хиннача революционни тIема юкъе денале дакъа лаьца Гарданов Тоаркхо-Хьажа дага ца вехача. Цун къонахчали партена а болхлой-ахархой Iаьдала а из тешаме хиларн вайна а тIехьа тIайоагIача тIехьенна а хьокхам ба. Цох ишта язду писателя А. Бокова:

— Воа нах! Хозий шоана топий таташ? — аьнна мадхбузехьа цIелг дIахьекхар Тоаркхо-Хьажас. — Деникина бIу тIабоагIа вайна! Николай паччахьа Iаьдал юхаоттаде гIерт уж!

— Из цIаккха хургдац! — цIогIарч даьлар наха юкъера.

Цигара, майдан тIара, Малхбузехьа бодача новкъа баьлар говрабаьреш. Царна хьалха Тоаркхо-Хьажа вар, сирача дыч тIа а вагIаш.

Алироев Мусанн керте вола Долакоара нахи Хамчиев Эскилби-Хьажа хьалха вола Инаркъера нахи майра, са дехка духьаллаттар цIоз мо тIабоагIача моастагIашта. Шийна тIехьарчар а кIал тIом беш барий а дог айдеш цIогIа а теха, ший дIаьха тур хьал а эккхийта, чухехкар Тоаркхо-хьажас, цунна тIехьа СоагIапчара нах чухьийлхар моастагIашта. ДIа а хьа а тIом беш цхьа юкъ яьлар. Легар моастагIий, легар цIе партизанаш а.

Деникинпашца баьча тIем тIа дизза къонахчали денали гайтар цIера ала санна воагаш хиннача революционера, СоагIапчарча персональни пенсионера Цечоев Жончора СаIада. Граждански тIема ветерана дагадоагIа РКП(б) Моздокски комитета цхьан чрезвычайни заседане самооборона цIе отряд сихха вIашагIтоханза яргйоацаш хилара дош мишта къоастадир. ХIаьта партийни комитето сацадир дошлой отряди добровольцаш кийчбара Инаркъерчен СоагIапчарчен нахага кхайка А. Протасов вахийта. Цечоев СаIада хIаьта бокъонца йола пролетарски интернационализм гойтар, лоаццача хана 300 дошлочох латта отряд вIашагI а теха, цунца Моздоке вахар классови, къовсама тIагIолларча шоай эрсийн хIирийн новкъосташа гIо де.

Дукхха шераш дIадахачул тIехьагIа хIаьта РКП(б) Моздокски городской комитета хьалхара секретарь хиннача А. Протасова 1966 шера уж денош дагадеха «Ленинская правда» яхача газета тIа яздаьд: «Отряда командирех дика дагавоагIа сона Цечоев СаIад... Из керте а волаш гIалгIай цIе отряд хьакхаьчача гIулакх чIоагIа хувцаделар, къахьегамхоша пагIата са даькхар...».

Коммунизмана духьала яь империализма шоллагIа йола «крестовн» поход хилар Советски Союза духьала германски фашизмо баьча тIемах. Социализм империализма эггара чIоагIагIча пиза мадаггара духьалъоттар дар из. Цу тIемо а, граждански тIемо санна, юха а хьахьекхар Советски паччахьалкхе йохае гIерташ моастагIаша ледер дохаргхилар. Кот ца бовларал совгIа, империализма позицеш мелйир цар.

Советски бIухой турпалал гучаяьлар тIом бола беннача хьалхарча деношке а. 1941 шера 22 июне — 4 сахьати 15 минути яьннача хана летчика Д. Кокорева шиъ самолет фашистски самолета тIатехар, хIаьта 1941 шера 23 августе зIамагIволча политрука А. Понкратова Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа эггара хьалха шиъ дегIаца дIакъайлар фашистий амбразура. 1942 шера 23 феврале Псковщине, Чернушки яхача юрта ишта денале гIулакх дир мугIаперча А. Матросова. Из къаьстта белгал да Советски Эскарен ТIема-Форда Флотен дезача дийнахьа даь хиларагIа.

Цхьадда бола турпалаш хила тарлу моллагIча эскаре а. Бакъда вай Герзашцарча Низий турпалал массаза а дукхха бIухой хулаш я. Сийлахь-боккхача Даймехка тIема фронташка къонахчал, майрал, денал гойтарах ворхI миллионал совгIа волча бIухочоа орденашн медалаш еннай. КъаьстIа денал дола гIулакх карагIдаларах 11 эзар сага Советски Союза Турпал яха цIи еннай. Царех 35 саг Нохч-ГIалгIайченера ва. Царех ба хIаноз болаш бола турпалаш нн. Абрамов, Ермолаев, Сергеев, Иодис.

ЦIаккха лергйоацаш вайна юхейитай шиъ цIи нохчий халкъа воIо пулеметчика Нурадилов Ханпашас. Сталинграде тIом беш цо внйнав 920 фашист, 7 пулемет хьаяькхай, 12 фашистски бIухо каравоалаваьь. «Красная Армия» яхача фронтовой газето 1942 шера 21 октябре бIарчча оагIув хетайнр Н. Нурадиловна. «Вай Даймехка майра бIухо, Кавказа лергвоаца турпал, маьлха воI, лаьчий лаьча...» ишттача дешашца цIи яькккар вай мехкачун газето.

Дунен шоллагIа тIом чакхбаккхара бокхха лоархIам болаш хилар советски Герзашцарча Низаша 1943 шу аханел тIехдаьнначул тIехьагIа яь дукхха йола операцеш, хIаьта 1944 шера къаьстта советски эскаро Берлин хьайоаккхаш баьча геттара боккхача тIем тIа лаьцача даькъо, мадарра аьлча, тIехьа йа а йохайир гитлеровски рейх, еррига фашистски блок, котало йоаккхаш тIом чакх а баькккар.

Советски Герзашцарча Низий эпсарашеи салташеи деза лоаттаду социалистически Даймохк лорабарах долча ленински васкеташта тешаме хулга, боккхагIбарий тIема традицеш дIахо кхухь. Шоай даьдайн дайн турпалча хьокхамашца къонахчал долаш, коммунистически уйланца, бIубенна, интернациональни советским патриотизм йолаш хила Iомабелар Советски Союза Турпалаш Аушев Руслан, Демченко Георгий, тIема орденаш медалаш енна Л. Капаев, А. А. Котиев, А. Сыроежко, С. Литвиненко, С. Сухоруков, Б.-Г. Гандаров, дукхха кхыбараш а. Афганистане тIем тIа майра лаьттача къонача бIухой-интернационалистий деналерча гIулакха боккха мах бир XXVII съезде М. С. Горбачева, революцена карагIдаьннараш лорадеча вежарашха долча халкъа новкъостал деш бокъонца интернационалисташ, вай Даьхен къулбехьера доазонаш лорадеча бизза бола патриоташ шоаш хилар цар гойталга белгал а даькккар.

Тахан вай дезду Советски Эскара кховзткъе итт шу дизар. Цу дерригача шерашка цун вахар хадданза дувзаденна хиннад советски халкъа, социалистически Даймехка вахарца. ХIанз халкъаца цхьана хьинаре дакъа а лоац перестройка чакхйоаккхача. Герзашцарча Низийн советски халкъен ишттача цхьогIонца, парте хьакъале кулгал деш хиларца ба оборонни чIоагIа а эшадергдоацаш советски эскар хилара а низ.

СОЦИАЛИЗМИ МАШАРИ ЛОРАБЕШ

Сийлахь - боккхача Октября коталонах дIакъоастаде йиш йоацаш да СССР Советски Эскареи ТIема - Форда Флотеи истори. Ковтзкъе итт шера халкъа революционни карагIдаьннараш лорадеш, машари къахьегами лорабеш латт вай мехка Герзашцара Низаш. Революци лораяра Коммунистически парте, В. И. Ленина хьадаьча цар тешаме лорабу советски халкъа хIама хьакхолла къахьегам, тешаме кхоачашду Даьхенна хьалхашкара шиъ деза декхар.

22 феврале съездий Кремлевски дворце хилар Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизара хетаяь Москван къахьегамхойи столични гарнизона бIухойи викалий торжественни собрани.

Гулбеннараша тIоараш а тоханн тIанйцар новкъостий Горбачев М. С., Воротников В. И., Громыко А. А., Зайков Л. Н., Лигачев Е. К., Никонов В. П., Рыжков Н. И., Слюньков Н. Н., Соломенцев М. С., Чебриков В. М., Шеварднадзе Э. А., Яковлев А. Н., Долгих В. И., Маслюков Ю. Д., Талызин Н. В., Язов Д. Т. Бакланов О. Д., Бирюкова А. П., Добрынин А. Ф., Лукьянов А. И., Медведев В. А., Капитонов И. В.

Укхаза я ишттa Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизара цIей дездеча яьхка социалистически мехкий военни делегацеш.

КПСС Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето моаршал дахьийтар Советски Союза Герзашцарча. Низий бIухошкеи ветеранашкеи. КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара, КПСС МГК хьалхарча секретара Л. Н. Зайкова моаршал Iодийшар, собрани хьа а йийлар.

«Социализми машари лорабеш 70 шера» яха доклад йир КПСС ЦК Политбюро членалла кандидата, СССР оборона Министра арме инарала Д. Т. Язова.

СССР ОБОРОНА МИНИСТРА

ПРИКАЗ

г. Москва № 70 1988 ш. 23 февраль

Новкъостий салтийн матросаши, сержанташи старшинаши!

Новкъостий прапорщикаши мичманаши!

Новкъостий эпсараш, инаралаш, адмиралаш!

Новкъостий Советски Герзашцарча Низий ветеранаш!

Тахан вай халкъоьи цун бIухошеи торжественно дезду Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизар. Уж хьахилари дегIадахкари хадаргдоацаш дувзаденна да вай Советски паччахьалкхен историца. Ленина парте кхеллача Герзашцарча Низаша сий дола тIема никъ баьб. Граждански Сийлахь - боккхача Даймехкен тIемай кънзача довнашка цар лорайир социалистически Даьхен кортамукъален шиъ лоIаме хулгеи, доврдоаца сий даькккар шоай.

Советски бIухоша шоаш вай халкъа безабалийтаб, социалистически мехкий къахьегамхошка, дерригача прогрессивни адамашка лархIийтаб Сийлахь - боккхача Октября гIулакха боарам боацаш чIоагIа тIехьаоттарах, вай Даьхен моастагIашца даьча тIемаш тIа турпалали кънохчали гайтарах, интернационалъни декхар кхоачашдарах.

Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи Ди дезду перестройка кердача этапа, демократизаце, радикальни экономически реформа, общества Iилма - техническин социальнии прогресс сихъяра хьалашка. Советски халкъо практически кхоачашъю советски общества вахара еррига сфераш революционни кердаяхара Коммунистически парте оттаяь стратеги.

Арахьарча политика ленински принципашта тешаме йолча Коммунистически партеи Советски паччахьалкхенон чIоагIа а леррагIа а дIахьу дунен кхерамзлен долла хIама чулоаца система хьаяра, тIема кхерам мелбара тIаберзабаь КПСС XXVII съездо оттабаь никъ. Цу процессе лоархIаме мотниг лоац дукхха ха йоаццаш Вашингтоне кулгаш яздаьча СССР-еи США-нен юкъерча цар юкъера гаьна йолхен кIезига гаьна йолхеи ракеташ дIаяхарах долча Договоро. Дунен халкъашта юкъера хьал дикагIхиларен тоадаларен реальни процесс белгалъяьннай. Бакъда, хьалха а санна, болаш ба тIема кхерам, хIаьта социальни реванш Малхбузен стратегеи милитаристски программайн юкъмоттиг йолаш юс. ДIадахача шерий урокаша тIахьех геттара фийла хилара, моллагIа а агрессор вохавеш хIама тоха кийча хилара.

Тахан СССР Герзашцара Низаш вежарашха долча социалистически мехкий эскарашца цхьана социализмана карагIдаьннараш, машар, кхерамзле фийла лораеш да. Советски Эскареи ТIема - Форда Флотеи низ болаш латт бIарчча хьанйцача вай обществана йоагIаш йола позитивни процессаш. Эскареи къахьегамеи коллективашка чIоагIлуш да керда политическин нравственно - психологическин хьал, гIулакхацара, кхоачамбоацараш ловрдоаца атмосфера. Лакхлуш да лични состав тIема чIоагIа кийча хилара, организованности дисциплинеи чIоагIъяра хьинар а инициатива а.

Новкъостий СССР Герзашцарча Низий бIухойи ветеранаши!

Аз даькъала дувц шо дерригача халкъа цIейца—Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизарца!

ТIеман политически кийчлуча, хIанзара гергзи тIема техникеи Iомаеча, лаьтта, сигала, форда тIа тIема гIулакх шаьрдеча, тIема дисциплина ма моггa чIоагIъеча Эскареи Флотеи личний составе дIахо а толамаш дахар лов сона.

СССР Герзашцарча Низий ветеранаш чIоагIа могаш хилар, революционни перестройка гIулакхашта юкъе, общества вахара еррига оагIонаш кердайохача тIема хьисапе оаш дакъа лацар лов сона.

Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизар дездеш аз приказ лу:

Тахан, 1988 ш. 23 феврале, моттигерча ханах 21 сахьат даьлча вай Даьхен столице городе — турпале Москве, союзни республикай столицашка, городашка — турпалашка Ленинграде, Волгограде, Одессе, Севастополе, Новороссийске, Керче, Туле, Смоленске, Мурманске, крепосте — турпале Бресте, хIаьта ишттa городашка Калининграде, Львове, Ростове-на-Дону, Куйбышеве, Свердловске, Новосибирске, Чите, Хабаровске, Владивостоке, Северморске цIейна хетаяь фейерверк е. Даькъала хилда Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизар!

Даькъала хилда турпала советски халкъи цун тешаме авангард — Советски Союза ленински Коммунистически партии!

СССР оборона Министр арме инарал Д. ЯЗОВ.

МАШАР, КЪАХЬЕГАМ

Советски Эскар хьахиннача моттиге

70 шу хьалха вахар дIадоладаьча Советски Эскара ший халача наьнъ тIа дукха турпалера гIулакхаш карагIдийнад. 1918 шера 23 январе Халкъа Комиссарий Совета «Болхлой-Ахархой Цlе Эскар хьадарах дола Декрет» тIаийцар.

Цуи хьалхарча формированеша 23, 24-ча феврале Советий къонача республикана чу-хьийлхача немецкий эскарий атакаш юхатехар (Пскова юхха). Из Цlеча Эскара хьалхара котало яр.

70 шу дIадаьннад, цхьабакъда наха хIанз а дицденадац Цlеча Эскаро Петроград дIалаца гIерташ хинна моастагIий эскар юхатохар. Хьалхарча коталонна хеташ тIом хиннача Пскова юххе монумент оттаьлий.

СУРТАШ ТIА: 1. Къонача бIухой тIема ветераната отставке волча инарал-майораца Псковщине хиннача тIемий доакъашхочунца Б. И. Богомолова ца вIашагIихетар.

2. Художникий И. Евстигнеева, Г. Прокопинске, В. Дмитриевске «Цlе Эскар хьахиларе» яхача картина авторски копи.

ТАСС фотохроника.

СОВЕТСКИ САГА ЛОIАМ

Фронте леладаьча дневника тIара

(ГIалгIай йоазонхо Б. Хь. Зязиков Сийлахь-боккхача Дайпехка тIем тIа дакъа лоацаш хиннав. Шийна цига дайначох, ше лайначох даьд цо ер йоазув).

Июль бетта йIайха сайре яр из. Тха эскара тIема доакъоша хадданза моастагIчунца тIом бу шоллагIа кIира дар. ТIом бара пайданеГIа йола юрташ а айенна моттигаш а шийгара хьаяхар ца ловча моастагIчо денна а бийсанна а атакаш сацийтацар. Хьунашка, ушалашка, маневраш делае халагIа долча моттигашка даиман ешаш хулар фашисташ. Цул совгIа, тIема толаш йола моттигаш шоашкара яхар кхераме долга а ховш, хьалхагIа шоашка хинна хьал юхаметтаотгаде гIертар.

Нарезки яхача юрта юхе, 21 гвардейски дивизен доакъош латтар. Сатессача гIюне боад къовлабаллалца яьча атакех хIама а ца хинна, фашисташа шоай лаккехьарча командовнегара гIо дийха хиннадар. Июль бетта кхоалагIча дийнахьа сатоссаш юха а тIом болабелар. ТIемаца дакъа лоацаш дола цхьаккха а эскара тайпа дацар моастагIчо цу юкъе ца доаладеш. Даиман ца соцаш итт-пхийтта цхьана хулаш, цхьаьа дIайоаллашехьа а шоллагIъяраш тIайоагIаш бомбаш етташ авиаци яр, «Бенна корта» цIи йолу СС дивизен танкай доакъош дар туржаI увттадеш. Авиацен а танкай а атакашта тIехьха гIашлой эскара атакаш хулар.

Вай эскар тIехьашка дала дийзар. Юрташ З., Н., херх хьокха завод Б. йитар. Цу дийнахьа хьунашта юкъе аллийсаI 300 немце, массехк йоагаяь танк, кхыйола тIемз кийчо. Сайранна боад къовлалуш тIом лаьIбелчу нагнагахьа вIаши дов деча йоккхача топий таташ мара хазапар.

Iазапе, халача сатема, дегI дувладаллал массава а фийла волаш яьлар из бийса.

Хьалхарча дийнахьа хиннар бицбеш, бирса, кIиза юха а хьайр тIом. Шоай салтий, эпсараш техника, цхьаккха а хIама ца кходеш корзагIбаьнна хьайзар фашисташ. ВIаший лоаллаха лаьттача вай шин армена юкъера лораеш йоаца чIоагIйинза йола моттиг в кораяь, цигга гIолла чухьадар моастагIчун кIизза оаккарий хьисапе даьнна эскар. ВIаший духьала латта ши низ цхьатара бацар. Вай эскар а техника а эшаденна дар даиман ца соцаш беча тIеме. МоастагIчунна хадданза тIаухаш керда кхоачам бар масса а тайпарча тIема кийчонех... Вай армн гонна чуйисар...

Бийсанна кхо сахьат даьннача хана инарал Богданов волча а хинна юхабаьхкача тха командираша хоам бир тха 21 гвардейски дивизеца цхьана гонна юкъера довлаш царца цхьана тIом бе беза, аьнна. ХIаьта из дивизи хьалха латтар гергана, майралца, маькаралца моастагIа эша а ваь, чакхъяла езаш. Тха отрядада хиннараш тIема гIулакх довзаш, тIема кийчбенна нах бацар: поэт, писатель, журналист, художник, типографе болх бу кхаднах, ишта кхы цу тайпара машаре лийнна мехка, цIенна, дезалла кхерам тIаотталца герз бе долланза бола нах бар...

ТIом тIа лелаеча типографен боахам тIаболаш йиъ машина яр тхога. Хьу кхоачаенна, шаьрача арадаьннача хана духхьала урагIдоаш дукъ нийселар. ТIехьхьара тетташ хала машинаш хьалтIаяха гIерташ тхо доахкача хана радиатор чура хий кхоача а денна, хьалхашкара машина сецар. Цу ханна морхашта тIехьашкара хьагучаннхар моастагIчун йоккха бомбардировщик. Аьрдехьара а аьттехьара а фашистий йоккхача топашеи минометашеи дов доладир. Снарядаши бомбаши гаьна йоацаш масса а оагIорахьара ювлар. Тхона зе хилалехьа, мичара ера ца ховш, тIанийсъеннача вай самолеташа кIалхардьхар тхо.

Общая яха зIамига хий а додаш, цу тIа тиллача тIаь тIа кхьачар тхо. ТIий дохадаьдар. Наьккага кхоачаргдолаш хий дар из машинаш дехьайоалалургIоацаш. Типографен база йита йийзар, яьга машина мара, моастагIчоа карагIоргIоацаш.

Юха а хьуна юкъе даьлар тхо, доккхача дукъах тIех а даьнна, цхьан сахьата кхы оаха никъ бича. Тхо гвардейцех къаьстар. Ткъаь итт саг а волаш отряд хилар тхох. Командир а корабир, отделеней командираш а къоастабубелар. Разведка а охранени а йолаш бокъонца дола тIема дакъа хилар тхоах из ди дIадалалехьа.

— Вай керттера декхар ла моастагIчунна кара ца долхаш, нах дIа ца къастийташ воайбарех дIакхетар а, юха фашисташта духьала оттар а, — яхар оаха.

— Плен вахар — вайх сага, даьй-мехка тIемахочунна валара нийсса да!

— Кхеравенна юхаваргволчун сий довлда мехка а дезалла а хьалхашка!

— Ший даьй-мехка воI лоархIаш вола тIемахо моастагIчунна караваха мегарг ца хиларал совгIа, плен вахара уйла еш хилар а могийтаргдац вай!

Цу тайпара вIаший деча къамаьлашта тIагIолла дага а доацаш митинга хьисапе хIама хилар. Цхьанне а дIа ца кхайкадеш, хьалха ца доаккхаш, ше-шегIа ваIад йир отрядо:

— Ший дегI, са, вахар ца кходеш, моастагIчунцара къовсам коталонца чакхбаллала герз Iодуллагр мадац вайх цхьанне а, моастагIчо баь го боха а берг ма-б вай, юха дерригача Советски эскарца цхьана моастагIчунгара котало а йоаккхагр ма я вай, — аьнна.

ШоллагIча дийнахьа отряд сомъелар, дегIаера. КхоалагIча дийнахьа отрядаца цаI-ах эзар саг вар. Цу бус тхоах хьа а кхийтта, отряда керте эттар гварден полковник Михайлов. Бийсанна шийтта сахьат даьлча кийденна, шишша волаш дIаэттар тхо. Гергзш кийча дар. Пулеметаш хьалхаяьлар, разведкана тIехьа хургIолаш. Эттара хьалха говраца полковник Михайлов водар, цун гвардейски группана тIехьа редакционни а политотдела а болхлой бар. Сосновка яхача юрта йисте кхаьчача петараш йолаш мотгиг а аьттехьен аьрдехьен лакха кIа а дар. ГIар-тата дужадаь, меллашха гIа боаккхаш долхар тхо...

Эзарнел тIех саг вола лагерь Iуйранна 5 сахьат даьлча йоккхача хьунагIа салаIа сецар. Массава а кIаьдвенна, меца вар. КхоалагIа ди дар оаха са ца лоIа.

Сахьат далалехьа еррига лагерь ура яр. Из дн даьлар кIоаргача ушалашкен, харшашкеи гIолла чакхдувлаш, моастагIа Iехаве, чакхдовла моттиг лохаш. Сайрийна боккхагIболча командирий а политболхлой а совецани хилар. Тхоаш дола моттиг карта тIа белгал а яь, къулбаш а нийсдаь. Нелидовски боккхача новкъа тIагIертар тхо...

Тха батальона командира полковнико ший адъютант вахийтар екъаеннача ротай командираши политрукаши хьабеха, хIана аьлча тIехьхьара решени царна дIайовзийта езаш яр. БIаь метр гьна валалехьа фашистий пулеметчико даьра чов йир полковника адъютанта. Носилкаш тIа а вилла из вахьаш, саннпосте тIемахой хьакхаьчача, доарахочоа го бир командиращеи тIемахошеи.

— Фу даьд цунна? — аьнна хаьттар рота командир волча капитана Соколовс.

— Гийгах чов яьй. Ер дIаваьлар, — аьлар санитара.

Массехк кхы а вахьар но силкашца. ЦаI ше воагIа, аьттига белаж геттара Iолох а енна, Iоух цIий. ЦIий гоча тIа хьалтIадаьннад.

— Вай ротацарча ворхI сага човнаш яьй, новкъост капитан. Ма дика кIант вар полковника адъютант Захаров. Дукха ха яр из вай дивизеца вола. Тхо човнаш хиннача ротагахьа дIадайдача кхы дIадахийтанзар тхо.

— Хьадовла, фашисташа кхы а дов дергда шоана.

Батальона штабе со юхавеча, рота командирага Соколовга хиннар дIадувцаш воаллар чов хиннарех цаI.

— Топаш а автоматаш а цIенъеш доахкар тхо, новкъост капитан. ЦIаьххача гаьнна хьунна юкъера цхьанне цIогIа даьлар, — хIана дагIа шо, массава а лерг ма вий шо укх хьунагIа, аьнна. Хьога кхайка хьавена Захаров а тхона юххе латтар. ТIаккха цIогIа техар аз, Iодувша, аьнна. Из аьнна со валалехьа немцаша пулемет техар. Ишта дага доацаш хилар из, новкъост капитан.

ТIемахошта юкъе латтар Соколов. БIарташ, цIера товнаш санна, доагар цун, доккхо са а доахаш, даиман автомата тIа уллар цун кулг.

— Кхы хIама аьларий моастагIчо?

— Кхы хIама хаттанзар, капитан.

Бос цIий а бенна, товнаш санна сийрдабаьнна ши бIарг дIалекхар цо моастагIчо пулемет техачахьа.

— КIантий, — аьлар цо, — дутаргдий вай фашисташта? Вай царна из укх сахьате юхадекхаргда. — Кхы къамаьл доацаш ший рота латтачахьа волавелар Соколов.

Соколова роте мел вола саг гулвеннавар. Цига цхьабараш кхыча роташкара а бар. ТIемахой эгIазбаха а фуннагIа де кийча а бар.

— ХIа-хIа, — аьлар Соколовс, — лата а моастагIчунна етта а безам бар сона тIехьаваргва по!

Сайранна итт сахьат даьнна ха хургьяр, башха боад а боланза, малх чу а биза. ХIара шо-шоай взводашца Соколова тIехьа йолаелар еррига рота, царех хьабеттабенна кхыча роташкара бараш а.

Цхьа ха яьннача гIолла пулемета тата даьлар, тIаккха вокхан, царна тIехьа автомата тхар а доладелар...

— ДIаетта оакхарашта! — яхаш, цIогIа деттар Соколова. — Долле! Долле! — аьнна цIогIа техар батальона командира Михайлова.

— Даьй-мохк бахьан, вай новкъостий, истий, йижарий, бераш бахьан етта моастагIашта, — йоахар цун сомача оазо.

Аз цIогIа детт сай йиш халлацца:

— Долле, дIаетта фашисташта!

— Бохабергба вай воашта баь го!

Даиман тхона духьале сий цхьа пулемети цхьа зIамига танки яр боккхача наькъа йистера тхона хьачуетташ.

— Лейтенант Изотов, — аьлар полковника ший разведчикага: — Хьайца кхо-виъ разведчик а нийце, теббе дIановкъа а ваьле, танк йоагае!

— Сержант Архипов, хьона задани я пулеметчикаш совцабе.

— Мегаьд! — аьнна, шакхе а баьдеча къайлаваьлар.

Бирсденна ломаш санна лел цIеэскархой хьунашта юкъе хIара къорг мел йоалачча граната кхоссаш, духьале мел яьр тоIавеш, вувш болхар уж. Плен бахка безам бараш а нийслу. ХIанз ха яц моастагIа плен кхувла. ХIанз керттерадар — го бохабар, моастагIа эшавар да. Фашисташ корзагIбаьннаб, тIехьашкахьа уд. Царна хийттадацар шоашта селла бирса низ духьалбарголга...

— Хьалхашкахьа! Боккхача наькъагахьа! Долле! Долле! Ура!

КорзагIвоаккха цIогIарч хьахозар гобаьккха, пхорчпхорч, гранаташ цхьанне а

— Ура!

Гой дIа гаьна бац йиъ. Хьуна юкъе гIолла бода-никъ хоалу сердалонах. МоастагIчо юххера духьале ю. Цхьабараш наькъа тIа дIатIакхьчаб. ХIанз наькъал дехьара, хьуна вокх оагIорахьара ду дов. Наькъа тIара танкетка хIанз а йолаш я, цо духьале ю. Дуккха вIашагIайийзача гранатий тата даьлар, танкетка дов дижар... Наькъа тIара бараш хIанз дукихагIа ба. Вокх оагIорахьарча хьуна дIачубелар.

— Ура! — Из ца оалаш, цIогIа ца тохаш цаI саг вац хIанз роташкеи батальонеи. Полковника йиш хаьлай...

МоастагIчо тIехьа герз ца кхоссаш, группаш а хинна, хьунца болхар хIанзза, массехк минот хьалха кIанача Iоажала духьала лаьтта. цунца бирса къовсам лоатIабаь бола советски нах — майра тIемахой. Човнаш хиннараш могаш барел тIехьабисаш, меца, уне бараш а бац тIехьашкабоалаш. Сатассалехьа воай эскарах дIанхета деза...

Цу кхерамерча, бирсача бус майрача тIемахой деналал, эпсарий тIема говзалал а хьинарал а тIех хеталуш дола цхьа хIама нийселар тхона моастагIчо баь го бохабеш, вIаши беш латта тIом эггара сихбенна, чоалхане бийрзача хана.

МоастагIчунцара нийсхо яккха, из эшаве, ве, цунцара чIир леха, ханза лаккехьарча командирий приказ цу хана хьакхайкадинза хиннадале а, эхь доацаш, къуй санна лечкъа пулемет теха шоай новкъостий боабарах, човнаш ярах эгIазлоно дегаш хьалдикъарах советски нах гIайттача хана санитараша носилкашца вахьар дуккха ха йоаццаш пулемет кхийтта човнаш хинна виъ доарахо. Фашисташкара хьабанкха безача боккхача новкъа тхо кхоаччача хана баьдеча гIолла дIахьажача тхона вайр кIай форма а ювхаш, Iо а вужаш, хьал а гIотташ, гаьнашта тIехьашка а лечкъаш лела ши саг.

— Новкъостий, совцабе уж, хьалувца, човнаш хинна ба уж. — йоахар санитараша тIехьа а удаш. Наггахьа саго мара теркалбацар санитараш а доарахой а. Массава а моастагIчунгахьа дIагIертар тIема шокъ енаяр наха. Цу ханна санитара «бовно» гаьн тIара топ техар. Iовежача санитара топ хьа а ийца, «бов» лаха ваьлар доарахо... Ший новкъоста пхьа лийхар цо...

Советски адамий лоIам, шоашкара ираз, вахар, мукъал, къонахчал даккха тIавенача къизача моастагIчунна духьалбаьннача Советски Социалистически къаман тIемахой лоIам бар из. МоастагIа чIоагIа, говза, маькара, низ болаш вале а, советски сага лоIам кхы а низ болашагIа, кхы а маькагIа хилар бахьан, советски адамий барт-цхьоагIо цаI хиларех, цкъа шоашка кхаьча шозй бе дена ираз цар моастагIчунга шоашкара дIадоакхийтарг ца хиларах котало царгахьа йисар...

ЦIАККХА БИЦЛУРГБАЦ ТУРПАЛАШ

Паччахьа Iаьдалца машар боацаш къовсам лоаттабаьча цу событешца дакъалоацаш хиннараш хIара ди массаза дала кIезиглу. Цхьабакъда, уж денош мел гаьна даьнна дале а, халкъа бицлац ший турпалаш. Соагlапча бахача наха дика дагавоагIа гражданский тIем тIа хьинаре дакъалоацаш хинна шоай юртахо, персональни пенсионер Цечоев Джонгоре Салад.

...Лоамароша чIоагIа гIадбаха тIаийцар Советий Iаьдал. Юртара юртага а доалаш кхааш доахар наха миска болчар Iаьдал эттад, яхаш. ДIаваьннав паччахь, цун гонахье, йоахар. Цхьабакъда, доал дIахеца дагабацар биаьхий бараш. Массаболча оагIорахьа го а бав, чугIерташ бар кIайбараш. Моздока гаьна боаццаш хьатIакхаьчабар уж. РКП(б) Моздокски комитето цхьан чрезвычайни заседане дийцар городера советски учрежденеш лораяра цIе отряд вIашагIйолларах. Соагlапча, Долаков, Къаскам яхача гIалгIай юрташка вахийтар комитета член А. Протасов укхаза бахача нахагара новкъостал деха.

Лоаццача хана гIалгIаша вIашагIъеллар 300 саг чувоагIа дошлой цIе отряд. Цун командир вар С. Цечоев. Дуккха ха яллалехьа Моздока кхаьчар из. Цох дувцаш документаш да Цечоева дезале цIагIа. Цу хана Салада деннача удостоверене тIа яздаьд: «1918—1919 шерашка Цечоев Салад Джонгориевич командир вар Цlеча гIалгIай дошлой отряда. Город Моздок лораеш, Советски Iаьдала ше мутIахьа волга хьахьехкар цо». Цунна кIал кхаь саго кулгаш яздаьд: Протасов, Бурцев, Игонимано.

РКП(б) Моздокски городской комитета хьалхара секретарь хиннача А. Протасова уж дешаш дагалувцаш 1966 шера «Ленинская правда» яхача шоай районни газета тIа яздора: «Отряда командирах дика дагавоагIа сона Цечоев Салад. ГIалгIай Цlе отряд Моздоке кхаьчача гIоне гIулакх белггала тоаделар, къахьегамхой аттагIа са дахе баьлар...».

Дукха ха яккханзар Салада отряда Моздоке. Шин аргIа юкъе кхаьчабар деникинцаш. МоастагI юхатоха оарцагIдаьлар деррига а халкъ. Салада говрбеъреш СоагIанча бар. Денал дола командир керте а волаш, революце цIерах чакхбаьннача бIухоша сихха кхоачашйора командоване моллагIа задани.

Боккхача наха хIанз а дагадоагIа Сунженски дукъа тIехьашка ювлача моастагIий йоккхача топаша делла «гIоI». Долакха-Юрта, ТIой-Юрта, Мочкъий-Юрта баха нах цIеча эскархошца цхьана духьала латтар деникинцашта.

Царна новкъостала баха безам болаш бар Салада дошлой, цхьабакъда, юрта гаьна вала йиш йолаш дацар укхаза этта хьал, чухьада кийченна уллуа латтар моастагI. Дага доацаш кIайча инарала Султан-Келечгиреис нах юкъебахкийтар Грозне йодаш йола шоай дивизи чакхъялийта аьнна.

— Шо а тхо а бусалба нах да. Цlий Iоахийта дезаш моастагIал дац вайна юкъе, — йоахар парламентераша.—Тхо оаш чакхдоалийте, шоана цхьаккха зе ца деш дIагIоргда тхо. Из ца дой — цIи теха юрташ йоагаергъя.

Цох хIама хиланзар. Кхаь юрта бахача наха добровольчески эскар тха юрташка гIолла чакхдаргдац, аьнна хаьдда жоп делар. Кхы хIама ца а хулаш, Тийрка гобаьккха дIавахар генарал. Деникински командованес гора отта ца туга юрташ йохае, аьнна резерва кубански доакъош дахийтар. Шин батальоно дIалийцар Ахлово, Исмаилово яха черсий юрташ. Вож шиъ — Къаскам, Долакоа, СоагIапче яхача юрташка йолча гIалгIай отрядашта духьала дов де йолаялар.

Уж геттара сихбеннача хана Гарданов Тоаркхо-Хьажас аларах, шоай лоIамагIа баха безам болчар группа вIашагI а елла, моастагIий пулеметаш йохае гобаьккха тIабахар. Деникинцашта дага дацар гIалгIай иштта шоашта майра духьала оттаргба, аьнна. Пулеметни команда йолча чухьийлхар вай бараш. Дов турашкеи шалташкеи даьлар. ТIехьара сайцар моастагIий пулеметаш. Цу хана Салад ший отрядаца кIайбараша тIехьашкаьа дов деш вар. Дукха ха яллалехьа котало яькхарах дола цIогIарч хозар дехьа-сехьа. Духхха моастагIий боабир цу дийнахьа вай кIанташа, байдда кIалхарбаьннараш мара дийна бисанзар.

...ДIаихад шераш. Тахан дезду вай Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизара цIей. Цхьабакъда, мел дукха ха дIаяхай, аьнна цIаккха бицлургбац Октябрь бахьанца шоай вахар дIаденнараш. Царех ба вай мехкахой Гарданов Тоаркхо-Хьажа, Цечоев Салад, дуккха а кхыбараш.

Б. ЧЕРБИЖЕВ,
г. Малгобека тIемеи къахьегамеи сийлен музея заведующи.

СУРТА ТIА: С. Цечоев.

БIУХОЧУН НИКЪ

Вай халкъа цIаккха а бицлургбац шоай Даьхе бахьан долаш тIема жожагIате лаьтта бIухой — ветеранаш. Уж массаза а кагирхошта масал а хинна, латтаргба.

Царех цаI ва хIанз а кIаьд ца луш, къахьегаш хьавоагIа Хамхоев Сулейма Дауд.

Боккха чулоацам болаш да цун вахар. Дерригача советски халкъо сатийса котало гаргайоалаьяех цаI ва из.

5-ча ударни эскара ветеранний Совето шоай тIема дотагIчунга — эскара ветеранага Д. С. Хамхоевга язду: «Тха хьамсара Сулейма Дауд! ПхелагIча ударни эскара ветераний совето хьона яйт наьхха тIа йоаллаю знаки «Ветеран 5-й ударной армии» яха удостоверении. Вай Даьхенна, партена историна хьалхашка сий долаш чакхваьннав хьо. Даьхено доккха баркал оал хьона, хьа цIи йовргйоацаш дIаязъяьй советски халкъа карагIдаьнача турпалерча гIулакхий летописа тIа. Вай вахаре чоагI а денна, дIаэттад ветераний сий делга. Аьттув а толам а балба хьа хьаьналча, беркатеча къахьегаме, кагирхошта интернационални, патриотически кхетам луча. Хьа дезалий ираз, аьттув хилба. Хьо лоархIаш вола совета председатель инарал-майор В. С. Антонов».

ТIом чакхбаьнна дуккха шераш даьнначул тIехьагIа иштта дIайха моаршал а, совгIаташ а тIема доттагIаша шийна дайтача, бIаргашка хий эттар Дауда.

Цун тIема наькъаш зехьа ца хиннилга цIаькха а бакъдора цу каьхато, 1941 шера ший коара араваьлчахьа бирсача тIемах чакхваьннна, Берлине кхаччалца вахав из. Харькове, Москве тIом беш шийгара докхха денал а майрал а гойтад цо.

Немецки, польски доккхийча а зIамигача а додаяча хих тIехвийнав, хийла хй чу ихав, човнаш, контузи хиннай. Бакъда, кхело ший тайпара гола йийттай цун вахаре. Деналца духьала ийттав Дауд Iоажала. Из ха дагаехача оал цо, вела а къаже: «Сога йиш яцар вала, сога хьежаш яр вай Даьхе, фашисташца мала латаргвар са кога метта, хIара вар ши-ший метта ма варий цига. Со-м хIанз а ва эшаш».

Дуккха тIема баркалаш яьхад цунна. Пулеметчика Хамхоевна карагIдаьнна денале гIулакхаш бахьан долаш «За отвагу» яха медаль, шиъ Цlеча Седкъа орден, «За освобождение Варшавы», «За взятие Берлина» яха медалаш, кхыйола дуккха знанаш тийнай.

ТIемах лаьца цхьацца хIамаш ше дувцаш, дагаух цунна Берлине шоаш дIакхача боахкача хана, шоаш болча цхьа командир вена. Полевой форма а тIаювхаш вар из. Наькха тIа хьагуш цхьаккха а тIом тIа белгалваьнна знакаш а яцар. Уставо маяххар, чинагIа воккхагIволчунгара пурам а дийха, ший командирага йистхилар старшина Хамхоев. Старшинана кIирвенна бIара а хьежа, тIавеначо хаьттар: «Малав е тIех аьнна вола гурже?» «Со гуриже вац, со гIалгIа ва»—аьнна, жоп делар Дауда, вож йистхилалехьа. «ТIаккха-м хIаьта а ма вий хьо дика кIант, кхы а дIахо иштта тIом белахь моастагIчунца,»—аьнна, ший турмала чу гIолла Берлин йолча оагIорахьа дIа а хьежа, аьлар: «Укх морча кIанташца кIира далалехьа вай цига хургда. Даудар болча венар Георгий Константинович Жуков хиннавар.

Пхи ди даьлча Берлин вай караерзайир. ХIаьта кIезига дакъа дацар вай мехкахочо Хамхоев Дауда цу юкъе дихьар а.

Пенсе ваха дуккха ха яле а, хIанз а тIехьа кхаьхьегаш ва Даул. Из Iомавеннавац атта ваха. Обществана пайдане хила гIерташ хьавоагIа тIема ветеран.

Орджоникидзевская яхача станицерча бацдадаараш дохкача тика чу болх беш ва из.

ТIем тIа санна, халонех бIу-ца къожабеш, хьинаре кхьахьегаш, района а наха а боккха пайда луш, цар хьашташ кхоачашдеш хьавоагIа Хамхоев.

Из ва кагирхошца чIоагIа бувзам болаш, цахаддаш царца дагавувлаш, вIашагIветалуш. Интернациональни, патриотически кхетам балара тIехьа чIоагIа къахьегаш. Советски эскаре шоай декхар кхоачашде болхача кагийча наха хьалхашка къамаьл ду, везаш хьаьша ва районерча школашка.

—Дауд, хье нраз долаш ваьхача санна хетий хьона?—аьнна, аз шийга хаьттача, Дауда аьлар: «Сага нраз ший кара да. Наьха хьашташ довзаш, нахага ена гIайгIа шийга еча санна хеташ, эшшача метте царна накъа а воалаш, кхьастта Даьхе бахьан са дIадала кийча а волаш хьо хиннавале, нраз долаш ва хьо. ХIаьта соцара из уйла цIаккха а дIакъаьста хиннаяц. Цхьаькха а да са ала, тIехьенна тIехтоха хIама а долаш ваьхар-м хиннавац нраз долаш.

Т. ХАШАГУЛЬГОВА.

ХАДДАНЗА ЛОРАБЕШ

ДОГ МАЙРА КIАНТ

«756-ча стрелкови полка денал долча, дог майрача тIемахочоа — Евлоев Ювсапа Башира. Укх книжко дагаухийталда хьона фашисташта духьала вай цхьана дай тIемаш», — аьнна автограф язъяьй «ТIехьарча штурма турпалаш» яхача, ше яздаьча книжка тIа 756 стрелкови полка командир, рейхстага комендант хиннача Советски Союза Турпала Федор Матвеевич Зинченкос.

Уж дешаш кхоачамболаш да хIанз Яндаре вахаш а совхозе къаьхьегаш а волча Евлоев Башира тIема наькъаш мишта хиннад хара. Амма теркам тIаозаш да из цига нийсвалар.

Берригаш а машаре бахача хана зIамигача сага дага а дацар ший кхел ишшта нийслургья, аьнна. Цхьабакъда, фашистски гIайрахой вай мехка тIалетача, массаболча советски кагирхой санна дог сомделар цун а. Дунен тIа мел дола хIама диц а денна, цхьа уйла яр керта чу есса: «Кхайканза венача моастагIчох Даьхе мукъаякхха еза».

Башир шек вацар из уйла кхоачашъеча, ше накъаваргхиларах. Цудухьа хIара денна хIана дац, аьнна дехар дора цо моттигерча Iаьдалга ше тIем тIа вахийта, яхаш. Бакъда, 1942-ча шера каяьлар цунна ший уйла чакхъякхха. Воддаше а зIамагIболча командирий курсашка вахийтар из. Цига а бIаргадайтар гIалгIай зIамигача саго ше тIема гIулакх дезаденнеи леладе ховргдолаши волга.

КIезиг-дукха ха яьннача гIолла Кубански казачий корпусаца цхьана гIаьрахошта духьала лата волавелар Башир а. Кхоачашхилар цун дага лаьттар Моастагlчоа юхь-духьал эттар из. Цхьан дийнахьа лира тIом болабеннача хана, гIаьрахошцарча эгIазалах хьалдиза долаш ший дог Iобаде лаьрхIар зIамигача саго. Шоай лаьтта, шоай цIарIа баха советски нах фашисташа шоашта болча лоIама си тIара а баьха, хIалакбе гIерташ хьувзабар лоалацар цунга.

— ТIом, тIом ма бий, — йоах Башира, — Е Iа дIатохаш е хьона хьатохаш мара хила йиш мичий тIем тIа. Сона цига хала човнаш хилар. Сайх хиннар фуд ца ховш, госпитале кхаьчавар со.

Госпиталера вийрза Евлоев аравальначул тIехьарIа ший корпусах юха дIакхета вашtIехьдаланзар цунна. Бакъда, моастагIа вай лаьттан тIа а волаш, цIаверза дага вацар из. Цу хана кхаьчар Башир Зинченко Федор Матвеевич командир волча 756 стрелкови полке.

Дукхача хана шоашта вовзаш хилча санна, тIаийцар из полкерча бIухоша. Къаьстта хьоашал тессар Башира сержантаца Тарасенкоца, бIухочунца Коломиецаца.

ТIема наькъаIа Латверча Каунат яхача юрта кхоачавир ший полкаца цхьана Евлоев Башир а. Юрт немцашка дIа ца яккхийта духьалъэттабар ераш. Чухь са доацаш санна майра тIабоагIар моастагIий. Ерригa маькарло а говзал а юкъеяькхаяр цар. Бакъда, советски бIухой шоайх цаI дийна а вусаш, тIехьашкабовла дага бацар.

Цу тIемах а ший полках а лаьца тIехьарIа Ф. Зинченкос язду: «Атта дицлургдоацаш ди дар 1944 шера 22 июнь. Латвера Каунат яха юрт бахьан тIом беш яр полк. Духьала чIоагIа эттабар гитлеровцаш. Кхозза атака йир майора Чернобровкина батальоно, кхоззе а аьттув ца боалаш йисар», — яхаш.

Амма, аьттув ца баьннача, Iе лаьрхIа боацача вай салташа юххера денал ураоттадир. Вlаши кач а ухаш, къиза тIемаш дар доладеннараш. Ши бIаь метр мара гаьна боацаш тIакхаьча бала боахкар немций. Мангалхочо буц хьокхаш санна, Iобежкабар советски салтий.

Цу ханна окопашкара хьалъараиккхар полка командир Ф. Зинченкон Кринини. Советски пулеметий тата сецача гIулакх лертIа доацилга хайра царна. «Немций гаций шоанаI — яхаш командира детта цIогIа шийна хьахезача, ше уллачара хьалъура а ийккха ший пулеметаца моастагIчоа юкъе чуволавелар вай мехкахо Евлоев Ювсапа Башир. Массехк секунд мара яьннаяцар атаке боагIача немцашта юкъе, уж легабеш. пулемет етташ из волча хана. «ТIехьарча штурма турпалаш» яхача ший книжка тIа полча командира Ф. Зинченкос язду: «Пулеметчик Башир Евлоев моастагIашта юкъе бIаргавайча дагадехар сона: «Со а ма вар цхьан хана пулеметни взвода командир а во воацаш пулеметчик а», — яхаш.

Минометчикаш арти л л е-ристашца цхьана юххера денал ура а оттадий. из юрт акхар хьайоаккх. Цу тIемашка хьалхарчурца моастагIчун окопашка кхоачаш а дегIалъухаш леташ а шоай майралца белгалбаьннабар Евлоев Баширн цун новкъостий Тарасенкоп Коломиецп.

ТIема наькъаIа дIахойодаш йола Баширар полк августа бетта юххье цхьан дийнахьа сецца Айвеэксте яхача хих тIех а яьнна, моастагIий оборонана чуелар. Малх делкъийга кхачалехьа дикка гаьна баьннабар ераш. Цхьабакъда, немцаша контратака йолайир. Iалаьмате лира тIом болабелар.

Цу унзарча туржаIа юккъе Евлоева хьахезар:

— ТIемага кийчье пулеметаI — аьнна цIогIа теха зовне оаз.

Эрий яьннача буц санна, немций хьакха йолаелар «максим» яха ши пулемет. Царех цаI дог майрача кIанта, вай мехкахочун Евлоев Башира яр.

Кхы духьалъотта низ а боацаш, боабаьраш лаьтта а бусаш, тIехьашкахьа баьлар гIаьрахой. ХIаьта Башира пулемета расчет цу тIем тIа ший тайпара белгалъяьлар.

ТIема наькъаш дIаьха дар. Моастагlчо мехка дIа мел лийца моттигаш мукъайоахаш дIадодар Советски Эскар. Ишtта ший атта боацача наькъ тIа гIолла йодар Евлоев юкъе вола стрелкови полк а. Бакъда, Шпрее яхача хин юхе полк дIакхачалехьа Башира юха а хала човнаш хилар. Новкъостех къаста вийзар цун. Юха а госпитале кхаьчар Башир. Дукха ха ялалехьа тIом а чакхбаьлар. Амма ше чов хинна волаш дагаухар цунна «ХIанз са новкъостий мичахьа кхаьча хургба-хьоrI» яха уйла. Радио чу гIолла мел беча хоамага лерг дилла ладувгIар.

ХIаьта Евлоев юкъе хинна 756 стрелкови полк цу хана рейхстага штурм еш яр. Дукха ха ялалехьа Баширацца цхьана тIом беш хиннача Егоровси Кантарияси рейхстага тIа советски байракх Iотlа а ерlар.

Ишtта я вай мехкахочун, денал долча къонахчун, Яндаре вахаш волча Евлоев Ювсапа Башира тIема биографи. ХIаьта хIанз юртбоахаме хьаьнала къа а хьегаш, дика, эздий дезал кхебеш вахаш ва из.

Х. ГАГИЕВА.

ВЕЖАРИЙ-БIУХОЙ

«Хьамсара Гирихана Заретхан! Оаха чIоагIа раьза а долаш, хоам бу Шун воIо Мурада Iалихана ший тIема декхар, сийлахь-йоккхача Даьхен хьашташ тIема дувно а уставо а дIадехарашка хьежжа Даьхе лорaелахь, аьнна оаш даь даь-наьнеи наказ тешаме кхоачашдеш хиларах.

Хьинаре къахьегаш цо яккхай тIема а политически а кийчон отличник яха цIи ший тIема говзала мастер хиннав цох. Тхоай тIема даькъа лични составаца цхьана докхал ду оаха цунна карагIдаьнначох, Оаха дег тIара баркал ях Хьона вай социалистически Даьхен сий дола доазош лорадара хьал а кхеваь, Советски Эскара тешаме вол варарах.

Хьай волах доккхал а деш, сатийнна къахьега йиш йолаш я Хьо, вай паччахьалкхен сий лакхдеш а цун низ совбоахаш а...».

Из письмо дайтад тIема даькъа командование Назрановски № 3 йолча юкъерча школа хьехархочунга Цурова Гирихана Заретханага. Дьяа-нанна кхы цул доккхаIа совгIат хила йиш яц мехка накъавоалаш, дика вол кхеваь аьнна бакхкача кхаах. ХIаьта доккхал де мегаргдолаш ба а ба Мурадеи Заретханеи дезал.

Iалихан нийсвелар Тюменски областа тIема даькъе. Цу тайпара долча тIема доакъошка ца ховш нийсаевннавацар зIамига саг. Iалихан эскаре вигар Орджоникидзерча горно-металлургически института шоллагIча курсера. Укхаза цо Iомаеш хинна говзал яр заводашка оборудованена механизаци елга. Механизированни долча тIема доакъошка чIоагIа накъадаьлар институте дешача хана цо Iомадаьр.

Къона бIухо эскаре яьккхача хана подразделене командирага кхоачаш лакхвелар. Массаза а лакха дисциплина йолаш, шийна тIадилла дехкар дизза кхоачашдеш хьавера из. Старшинас новкъостал дора тIема даькъа командованена коллектива барт тоабара, уставной порядок лораяра.

Iалихан хийржаз ВЛКСМ комитета з рота, ВЛКСМ бюро а членаяла. Ленински цIен Совета председатель хиннав. Моллагlа шийна тIадилла гIулакх инициатива а йолаш, ший ханнахьа кхоачашдаьд. Идейно-политически а культурни а боарам хадданза лакхбеш хьавенав из. Конспекташ а уваттаеш, Iомадаьд марксизма-ленинизма классикий балхаш, парте XXVII съезда а цул тIехьарIа хиннача КПСС ЦК пленумий а материалаш кIоаргга йовз. Цудухьа массаза а тIехдика оценкаш хиннай цун политически дешаре. Ишtта дика лелаяьй шийга хьаенна тIема техника, герз. тIема даькъан а батальона а командованес совгIаташ а телаш, дуккхаза белгалвахьав из. Iалихан ва 2-ча класса специалист.

Эскаре цо яьккхача хана дукха новкъостий байзар Iалихана, цхьаболчарца чIоагIа доттагIал а тоссаделар. Эхь-эздел долаш, эшаш моттиг нийсъелча массаза а оарцагIвала кийча вола зIамига саг дукха везар новкъосташта, тIема даькъа командованена. Даьхенна дизза гIулакх даь, шийна тIехьа баркал долаш дукха ха йоаццаш цIавенав бIухо.

Цул массехк бутт хьалха Даьхен гIулакх даь ваьлар Iалихана воккхагIвола воша Тамерлан а. Цаl Владивостокеи вож Тюменски областеи хиннав ши воша, тайп-тайпара хиннад цар тIема доакъой а, цхьабакъда, цхьанне язйича санна я цар характеристикаш. Шаккъе а тIема а политически а кийчон отличникаш, эхь-эздел долаш ва, яхаш дувц царех. Мичара доагIа из? Деррига а цIагIара дIадолалу. Берий хана хьалхадаьхар дохаргдоацаш чIоагI а дале, дIаотт саг воккха хилча а. Бiухой даси нанаси бераш саххетаргдаьлча гIоне массаза а дувцаш хиннар цаI дар: тешаме хилалаш, халонех ма кхера, новкъостий лархIа, боккхагIчар сий де. Из хьехар кагийча наха чIоагIа накъа а даьлар.

Тамерлан а горно-металлургически института 4-ча курсера вигар эскаре гIулакх де. Из нийсвелар хьалха латтача тIемагIишлон отряде. Эскаре эггара хьалха дIадехаш дар да лакха дисциплина а йолаш бехктокхаме хилар, тIема дувно а уставо а дIадехар ший ханнахьа, дизза кхоачашдар. Ишtта бIухо а хинна дIаэттар Тамерлан. Воккхагlволча сержанта Т. Цурова кулгалду подразделени дукха а ха яллалехьа дикагIчарех цаI яр шоай часте. Тiема гIишлош хьалъеш болча бIухоша дика кхетадора шоашта хьалхашка латта деххараш, барт тайна. моллагIа харцахьа дола хIама ловргдоцаш йола коллектив хьахилар цох.

ЦIеча Байракха Тихоокеански флота газето тIема гIишлош хьалъеш болча бIухоех яздора: «Производстве а подразделене а йизза порядок шоаш лелаеш болга хьахьекхар боккхагIболча лейтенанташа Ю. Федосеева, И. Козюра, лейтенанта Г. Спесивцева, зIамагIболча сержанташа Т. Цурова, М. Мелконяна. ГIишлонхоштатихоокеанцашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалха латтача цу отрядо лаккха лоаттаду ший сийр.

Кагийча наьха даьшта хинна а ца Iеш, вай массанена дика кхаа ба ишtта дика кхонгаш кхийна хилар.

Шаккъе воша тIема гIулакх бокъонца Iомадаь, КПСС членалла кандидаташ а боккхагIбола сержанташ а болаш цIабаьхар Наьсаре. цIагIа цхьацца хIама йийша дезала хала хилар кхераш заочно а ваьнна, шаккъе балха вахар: Тамерлан — «Октябра 40 шу» яхача совхозе, Iалихан — Кавказски перевални машинникъ буллача балха ваха кийчлуш ва. Ишtта нийсагIа хила а мега кагирхоша дIаболабаь никъ. ДикагIа довзаргда вахар, шоаш а сихагIа когашта ураоттаргба. ХIаьта керттера дар — халонех ца кхерар долаш ма дий царга. Из ишtта долга хьахьекхар вежараша шоаш эскаре яьккхача хана а.

М.-Б. ЦИЦКИЕВ.

СУРТА ТIА: Тамерлани Iалихани.

ДЕНАЛАХ ВОХАНЗАР

Диъ шу хьалха Советски Эскаре гIулакх де тIавийхар Грозненски района «1-й Молочный» совхозе болх беш хинна нохчий зIамига саг Черсиев Хьасан. Ашхабаде кхаьчар из а цун нийсархой а дIабугаш хинна поезд. Укхаза Iо а баьха тайп-тайпарча тIема доакъошка дIаса бийкъар кагий нах.

БIухочун говзал Iомаяь ваьнна зIамагIвола сержант хьожажу Среднеазиатски тIема округе, хIаьта укхазара из дIавохийт лоаллахарча Афганистане.

Дукха ха ялалехьа цох хул взвода командира заместитель. Халеи чоалханеи декхараш да цо ший новкъосташца кхоачашдераш: наькъашка патрулировани яр, вежарашхарча афганцашта гIо дара дIаухийташ дола халкъ-боахама мовхьаш нийца йолха колоннаш лораяр, царна душманаша кIийленаш ергйоацаш гаьнна разведка яр, ишtта кхыйола заданеш кхоачашъяр.

Ший декхарех дика лоархIавора Хьасан, визза гIонча вар взвода командира, дика новкъост вар взводерча бIухошта. Харцо а йоацаш, доагIар хьадехар салташкара, эшачоа гIо, хьехар дора, халагIа дола дукъ шийна хьатIаэцар. Цудухьа новкъосташтта а командиршта а дукхавезар, цун сий дора.

Цхьан дийнахьа Iалаьмате бехктокхаме а кхераме а задани елар взвода — афгански новкъосташца цхьана гаьнна рейд е. Мел эша гIирс а кхача а нийца новкъабаьлар бIухой. Взвода дикка хьалха а ваьнна, никъ тохкаш вар Хьасан кхы а ший шин новкъостаца.

Бийсанна шийтта сахьат даьннача хана царна го а баь топаш етта болабелар душманаш. «Тревога» аьнна араиккха взвода командир вежар, хала чов а еш. Бакъда, цун заместитель сержант Х. Черсиев воханзар. Сихха командовани шийна дIатIа а нийца, деррига дир цо цIаьхха дов де болабеннача душманаша баь го бохабара, уж юхалахкара. Сахиллалца лаьттар тIом. Човнаш яь а боабаь а кIезига бацар советски бIухоштен афганцаптен юкъе, бакъда, дIа мел хьежача дадар боабаьча душманий дакъаш а. Шоай кхы хIама де низ дIакхоачаргбоацилга кхетадаь душманаш тIехьашкахьа баьннабар, никъ мукъа а буташ.

Командоване ейна задани толаме кхоачашъярах, бандиташ юхатохаш денал а командирски говзал а гойтарах Черсиев Хьасана делар деза совгIат — цIеча Седкъа орден, дуккхача цун новкъосташта еннаяр «За отвагу», «За боевые заслуги» яха медалаш.

Дукха ха йоацаш Грозне хилар ДОСААФ обкома отчетно-хоржама конференци. Цига дакъа лоацаш хилар бIухо-интернационалист Черсиев Хьасан. Цига ше къамаьл деш, дог а лазаш, дийцар цо республика юххьанцарча организацешка, къаьстта школашка тIема кийчо яра гIулакх къаьстта во вIашtIехьдаьккхалгах, дийша а баьнна эскаре болхача кагирхошта топ нийса тоха ца могалгах, герз царна доззаш ца хиларах, тIехьарIа царна из геттара Iаткъаш хиларах.

ЛурчогIа цIавера Хьасан. Цу шера деша эттар из Назрановски совхоз-техникуме. Из чакхъяькхача цох хургва зоотехник.

— Юртбоахаме дуккхача шерашка къахьегаш хьавенав са да, цунна чIоагIа ловра со а хьайбаш леладеча болх бе водалга, специалист а волаш. ХIанз цхьа-ши шу даьлча кхоачашхургда цун дагалаьттар, — яхаш дувц Хьасана. — Техникуме сона корабаьб керда новкъостий а. Царех эггара айххагIа са бувзам бараш ба М. Аушев, М. Чемурзиев, кхыбараш. Уж а аз санна эскаре гIулакх даь ба, ала хIама доацаш дика чакх а баьннаб.

Р. АУШЕВ.

СУРТА ТIА: Хь. Черсиев. Автора сурт.

Иодис Алексей берал тIом хьалехьа даьхача дуккхача берийчуI эргашагIа хиннадац. ЗIамига волча хана сабаре, сатийна хиннав, хьалвоккхахилча футбол езаеннай. Цу хана цIи тилланза йолча щоай футбольни команда вратарь хиннав. КIезига а кхыча гIулакхех мукъаволаш йоккха ха Грознерча «Динамо» а, «Нефтяник» а яхача стадионашка йоккхаш хиннав Иодис Леня.

Эггара дикагIвола голкипер санна Грознерча къонача футбол езаришта юкъе цIи дIахеза хиннай цун. ТIехьарIа Леня а цун новкъостий а «Спартак» яхача обществе дIачуийцачул тIехьагIа ,уж юкъе а болаш къонабарий команда вIашагIъеллай, тIаккха республика спортсменашта юкъе а дIахезай Леняй цIи.

Цу хана А. Иодиса эггара дукхагIдезаш хиннад ши хIама — спорти «Красный молот» яха заводи. 1942 шералца цу заводе токарь хиннав из. Цу шера март бетта еннай цунга военкомата повестка, хIаьта Владикавказа тIом хьагарга гIертача хана эггара хьалха тIем тIа а нийсвеннав мугIарера А. Иодис.

Хала а кхераме а гIулакх хиннад тIом кIоаргбеннача шерашка къонача бIухочо кхоачашдеш хиннараш. Разведчик хиннав вай мехкахо. МоастагIчун «мотт» ба эггара хьалха из вохийташ хиннав. А. Иодиса цIаккха а тешам боабеш хиннабац.

Кавказе, Крыме тIом беш хиннав Алексей Дмитриевич. Эггара хьалхарбаращца хиннай сержант Иодис командир хинна разведчикий взвод, Севастополь моастагIех мукъайоаккхача хана. Цига денал, майрал, къонахчал гойташ моастагIчунца тIом барах Советски Союза Турпала цIи еннай А. Д. Иодиса.

ТIом чакхбаьнначул тIехьагIа «Красный молот» заводе юха а болх бе волавеннав из. Заводах дIахадаш дац тIемеи къахьегамен ветерана вахар тахан а.

С. СУЛТАНОВ.

СУРТА ТIА: укх деношка къонача бIухощца вIашагIкхийттача хана (аьрдехьара аьттехьа): Афганистане интернациональни декхар кхоачашдарах цIе Седкъа яха орден енна Сухоруков Сергейн Исаев Юнадин, Советски Союза Турпал А. Иодис, В. И. Ленина цIерагIча ГНПЗ оператор Социалистически Къахьегама Турпал Н. Ведерников.

В. ЕЛИЗАРОВА сурт.

«РУС» КАРАВАХАНЗАР

Ше салте волча хана тIема наькъашка баьхар мо цIена, тешаме мул ба тахан ухко къахьегаме боахар а», — аьнна хийтар сона Назранерча автотранспортни предприяте диспетчерске Цечоев Мусий Мехьтена се бIарахьежаш вагIаш. Укхаза гIолла чу-ара ювлача машиний тIахьожамхо ва из. Ткъо шу гаргта ха я из АТП тайптайпара балхаш деш вола. ДIадахача шера Октябрьски револююе 70 шу дузача дийнахьа 70 шу даьлар Мехьте а. ХIаьта а ший таханара пост хIанзехьа йита лаьрхIавац из. Из де велча, кулгалхой раьза а хургбацар, хIана аьлча цо мо цIена из болх бергбола саг лаха атта дац. Дукха совгIаташ тийннад цунна, дуккхаза могаваьь ше балха волча.

Ишtта хиннад цун тIема шераш а. Ший ханарча наха мо тIема кийчвала-м цо а лаьрхIадацар. Цу хана наха, къаьстта гIалгIай къаман, эггара чIоагIагIа эшаш хинна хьехархочун «професси Iомае аьнна, Орджоникидзера, хьехархой техникуме деша вахар Мехьти 1933 шера. Цхьабакъда, из йистеякхха аьттув баланзар. ХьалхагIа Грознерча ФЗУ деша а ваха, тIаккха Черменерча консервни заводе болх беш хилар из. Цигара 1938 шера арме вахар.

Киеве автотранспортни курсаш яьхача, ше къаьстта йолча Житомирски 395-ча батальоне хьожавир Мехьти.

Цул тIехьагIа — Фински фронт. тIаккха тIом сецача, цигара Борисполе юхаера цар батальон.

Цигара дIаболалу Мехьте тIема никъ, 1941 шера 21 июне Iуйрийна 6 сахьат даьлча.

ТIема припасаш дIа-хьа кхухьаш вар Мехьти ший «ЗИС-5» яхача машинаца 1942 шера 19 ноябре Сталинграда аренашка тIемаш деш йоккхача топа пхо а кхийтта, лотаелар Мехьте лелаяь «ЗИС». Лозаваьвар Мехьти а. ХIаьта а чов сел кхераме яцар. Цудухьа кузов чу яьда авиабомбаш лелхалехьа кабиначура аравала кхийра цун. ХIаьта а гаьна вала аьттув баланзар: йоагаш латтача машина тIехьашкара немций цIогIа хозар: «Каравола, рус»I яхаш. «Рус» каравоагIаргвоацалга хайча, автомат йолаелар. Вежар Мехьти. Бакъда, лега-м уж бир иккхача «ЗИС-о».

Цхьа юкъ яьннача гIолла хьакхийтача хайра Мехьтена немций пхо меттахьа ца кхеташ бисалга. Гонахьа саг вацар, иккхача машина юхе венна илла массехк фашист мара.

Госпитале дарба даьчул тIехьагIа юха а ший батальоне кхоач из. цIенна «ЗИС» лу Мехьтена.

Цу хана денз кхы зе-зулам, чов ца хулаш чакхбаькхар цо тIом. Даймехка тIема ордени кхыдола деза совгIаташи наькх тIа а дадаш, цIавеча денз цхьа ди юкъе ца долийташ къахьегаш хьавоагIа из.

Къонабарашца дукха тIема-патриотически кхетам балара болх бу Мехьте ше болх беча а ше вахача Наьсар-Керте а. Из юкъе воацаш, цо дош ца оалаш, цхьаккха мероприяти чакхъялац АТП а юрта а.

Иштта бIаьха, беркате бакх тIема а къахьегама а ветерана Цечоев Мехьте никъ.

М. ЗАНГИЕВ.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТИЙ ЭСКАР

СССР Герзащцарча Низий тIема мугIаре цхьан гIулакх деш ба вай мехкарча дерригача къамий къонгаш. Шоаш кхо ца беш къахьегарцеи гIулакх дарцеи цар лакхду Советий мехка эскара сий — историе чухь эггара хьалха хьахиннача халкъий доттагIала эскара сий, цун турпала традицеш, сийленца кхоачашду цар шоай патриотически интернациональни декхар. Ух шера— СССР Герзащцарча Низий 70 шу дузача шера — дерригача халкъаца цхьана бIухоша дог гIоздаьнна къовсам лоаттабу общество революционни эргаякхкара тIехьа, фийла лораду вай дуккхача къаьмий Даьхен доазонаш.

1918—1920 шерашка къулбехьерча контрреволюцена духьал лоаттабеча къовсаме денале дакъа лаьцар вай республика къахьегамхоша. 1918 шера 11 августе денз 12 ноябрага кхаччалца бIаь дийнахьа Бичерахова кIайча казакий бандаша тIом лаьттар Грозне улицашка. тIема ала баьнна йоагаш яр ГIойтIе, Iалхан-Юрт, Долакха-Юрт, ТIой-Юрт, Экажкъонгий-Юрт, СурхотIе, Воздвиженски станица. Советски Iаьдал Нохчашкахьа лорадеш цIеча Эскара мугIараш чIоагIлора, лакхлора цар денал. Тийркаца Советий Iаьдал оттадеши чIоагIдеши Коммунистически парте бахкийтача Г. К. Орджоникидзен С. М. Кировеи кулгал а деш, деча тIемашка хьахилар революце турпалаш Н. Гикало, А. Шерипов, Г. Ахриев, А. Дьяков, С. Дудаев, кхыбараш а.

СССР халкъий доттагIали вошалц бокъонца хьахьекхар Советски паччахьалкхе чIогIа хиларо, мехка Герзащцарча Низий денало Снйлахь - боккхача Даймехка тIема шерашка. ХIаьта из ма барий адамий историе чухь хиннача тIемашта юкъе эггара а къизагIеи халагIеи хинна тIом. Цо дIахьекхар Советий Iаьдал латтача шерашка хьахинна вай мехка къахьегамхоп политически духовнии цхьоагIо йохаргйоацаш, Герзащцарча Низий бIухой эшаргбоацаш хилар.

Коммунистически парте тIахьийха берригa советски нах, цхьа саг санна, хьалгIайттар моастагIчоа духьал тIом бара. Цар денале тIом бора фронте, хьиннаре къахьегар тыле. Советски Даймехка итташи бIаьши эзараш бола къонгаш а мехкарий а Снйлахь - боккхача Даймехка тIема фронташка къонахчали майрали гайтарах тIема докихийча совгIаташца белгалбир.

Фашистски захватчикашта духьал лоаттабеча къовсаме лохалургдоаца сий даькхар Нохч - ГIалгIайчен эзараш болча къонгашеи мехкарашеи. Царна юкъе яла а йоагIаш Советски Союза Турпала цIи елар Нурадилов Ханпашийна, Заболотный Ивана, Идрисов Абухьажийна, Иодис Алексейна, Крутов Петра, Магомед-Мирзоев Хавадженa, Абрамов Шатиела, кхычарна.

Берригача мехка къахьегамхоша дувцилге йоаццаш чIоагIа хьаллоацача ленински парте кулгалдеча Герзащцарча Низаша дIахьекхар геттара тIом бара гIоккха говзал йолаш, эшалургбоаца сина низи моакхаза овхари долаш шоаш хилар.

Дерригача дуненна хьалхашка уж дIаайттар социализм, дунен халкъашта юкъера кхерамзле, дунен тIара машар лорабара нийсхон гIулакх ше кхо ца деш лоаттадергдола патриотийн интернационалистийн эскар, кортамукъале яхьаш дола эскар хиларах тарра.

Советски бIухой тешаме ба шоаел хьалха хиннача тIемахой турпалча традицешта, социалистически Даьхе лорaеш, шоай интернациональни декхар кхоачашдеш денале гIулакх де кийча а ба.

Вай республикера эскаре гIулакх де бахача 350 совгIа волча эпсара, салтечоа, сержанта тIема гIулакх дика дарагIеи интернационални декхар кхоачашдарагIеи орденаш а медалеш а еннай. Царна юкъе ва Советски Союза Турпал подполковник Р. Аушев, орденаш енна цун ши воша Адами Бахьаудини, Советски Союза Турпал лейтенант Демченко (вийначул тIехьагIа еннай цIи), ТIема ЦIеча Байракха орден енна лейтенант (вийначул тIехьагIа), В. К. Ивановец, ЦIеча Седкъа орденаш енна сержант М. А. Сербиев, зIамагIвола сержант Э. И. Мамилов, мугIарера С. С. Экиев, М. М. Дагаев, З. З. Динаев (вийначул тIехьагIа) зIамагIвола сержант М. Х. Зелимханов (вийначул тIехьагIа), «За боевые заслуги» яха медаль енна сержанташ Ю. А. Тарасенко, И. Т. Урусханов, «За отвагу» яха медаль енна мугIареравар А. М. Алимханов, сержант Х. С. Цигарев, из ши медаль, «Воинская доблесть» яха ВЛКСМ ЦК сийлен Знак енна Е. Ю. Зайцев.

«Тха халкъо бIаьшерашка виц ца волийташ дика дагалоаттавергва доадечара афгански бераш, кхалнах, бокхкий нах, тха мохк кIалхарбаькхка советски салте», — аьннад НДПА ЦК Генеральни секретара Наджибуллас.

Советски Герзащцарча Низий доккха доаца дакъа да тха института тIема кафедра коллектив а, дIадахача дешара шера кафедра коллективо боккха болх баьб студенташта тIема говзал Iомаяра, преподавателий методически говзал лакхъяра, дешара процесcана технически процессаш юкъейоалаяра, дешара - материальни база эргаякхха тоаяра, студенташка дикагIа деша кхийтара, студенташта юкъера тIема - патриотически оборонно - массовни болх тоабара. Кафедра эпсараша — преподавателаша кагирхошта юкъе боккха кхетама болх бу, института а республика а общественни вахара юкъе дакъа лоац.

Геттара дика дешаш ба студенташ И. Г. Гайрбеков, В. В. Жученко, М. Г. Ясеновец, А. П. Василихин, Е. Ю. Зайцев, В. В. Бурштейн, Н. Н. Райбов, В. О. Кононенко, Т. М.-С. Плиев, Р. Я. Евлоев, Т. С. Гандалоев, Х. О. Гадаборшев, кхыбараш. ХIаьта Ленински комсомола стипендиат М. А. Цуров ВЛКСМ комитета член ва.

Дешара-кхетама болх бе-ча, хIаьта иштта дешара-материальни база тоаеча а докхий толамаш даьхад эпсараша — преподавателаша: майора Ю. А. Суетова, подполковникаша Ю. А. Буртыненкос, И. Н. Лагутина, А. К. Заяца, кхычар. ЦIена болх бешш ба кафедре Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветеранаш М. Н. Сафонов, И. Ф. Мишин, Г. Г. Кусяк, М. Д. Мордовин, Н. А. Волков, П. Д. Кравченко.

СССР Герзащцара Низаш советски наьха маьрша къахьегам фийла лорабеш да. Советски бIухой тешаме ба советски патриотизман социалистический интернационализман идеяшта. Цох латт цар шоай конституционни декхар, социалистически Даймохк, Октябра карагIдаьннараш лорадара сийлахь-доккха исторически декхар толаме кхоачашдергхиларах бола тешам.

В. КАСЕЕВ,
Грозненски мехкдаьтта института тIема кафедра начальник.